

YEARBOOK OF THE GEORGE BARIȚIU HISTORY INSTITUTE OF CLUJ-NAPOCA SERIES *Humanistica*

ISSN 1584-4404
humanistica.ro

Deconexiuni organizate. Deleuze și Guattari despre adicție

Claudia Marta

Cite this article: MARTA, Claudia (2022) *Deconexiuni organizate. Deleuze și Guattari despre adicție*, in: 'Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica', Vol. 20, pp. 133-139. [DOI: 10.5281/zenodo.7549585](https://doi.org/10.5281/zenodo.7549585)

© 2022: The Publishing House of the Romanian Academy
Journal published online: 2003
Submit your article to *Humanistica Yearbook*

DECONEXIUNI ORGANIZATE. DELEUZE ȘI GUATTARI DESPRE ADICȚIE

Claudia Marta

Universitatea „Babeș-Bolyai”

Abstract: *ORGANIZED DISCONNECTIONS. DELEUZE AND GUATTARI ON ADDICTIONS. I am going to propose in this essay an expansion of psychoanalytic frameworks regarding the interpretation of addiction through Deleuze and Guattari's criticisms of them. Starting from a problem that regards the "bad" integration of a transcendent Law, we understand addiction as a "line of flight" that invests the body with zones of intensities and sensations at the border between knowledge and desire. Schizanalysis and phramacoanalysis converge towards the conception of a new type of individuation that must not be confused with the Oedipal paranoid subject, but puts in place the "Body without Organs", cracked by the deadly experience of substances abuse. The ethical elucidation of this mutation aims at the question: how can the death drive be lived?*

Keywords: *Desire, Addiction, Intensity, Flow, Subjectivity, Impersonal.*

Dacă cineva întreabă de ce sănătatea nu este suficientă, de ce fisura este de dorit, este posibil pentru că numai prin intermediul fisurii și a marginilor sale, să se întâmple gândul, că orice este bun și măreț în umanitate, intră și iese prin ea, prin oameni gata să se distrugă – mai bine moartea decât sănătatea care ne-a fost dată.

(Gilles Deleuze, *Diferență și repetiție*)

Drogații se plâng mereu de Răceală, cum îi zic ei, ridicându-și gulerele de la sacourile negre și strângându-și în palme gâturile ofilite... pură vrăjeală de drogat. Un toxicoman nu-și dorește să se încălzească – vrea doar Răcoare – mai multă Răcoare – RECE. Dar dorește Recele așa cum dorește Marfa – NU ÎN AFARĂ, unde nu îl ajută cu nimic, ci ÎNĂUNTRU, în așa fel încât să aibă coloana vertebrală ca un cilindru hidraulic congelat... cu metabolismul apropiindu-se de ZERO Absolut.

(William Burroughs, *Prânzul dezgolit*)

Deleuze și Guattari concep dependența mai degrabă ca fiind un proces decât o afecțiune. Ei discută elementele materiale și sociale ale corpului în acest sens. Corpul nu este doar un obiect pasiv, ci un câmp de forțe, investiții și intensități, și

ca atare, face parte din „fluxuri” opuse „organizării”. „Schizanaliza” este completată de o „pharmacoanaliză” ca parte a aceleiași teorii a relațiilor afective și a cartografiilor dorinței care traversează limitele subiectului și obiectului, sinelui și celuilalt. Între afecțiuni și unele efecte emoționale, punem la îndoială statutul adicției ca individualizare, de la subiectivitate la intensitate impersonală.

Chiar dacă nu formulează o teorie explicită asupra dependenței, Deleuze și Guattari vorbesc adesea despre figuri „patologice” care au scris despre experimentarea cu droguri. Scopul lor este de a conecta regimul de zi cu zi al unui stil de viață al dependentului cu concepte precum „limită” și „prag”, supunându-le unei paradigme a dezangajării și devenirii imperceptibile a subiectului. Pe de altă parte, ei concep dependența ca stil de viață preferat de personalități creative, bazându-se pe modele precum Artaud, Michaux, Burroughs, Castañeda sau alcoolici precum Fitzgerald, Lowry și alții, cu scopul de a combina critica și clinica. De exemplu, în *Mii de platouri*¹, drogurile sunt considerate agenți ai devenirii, implicând viteze și praguri-limită. Dacă întrebarea este ce anume intensifică viața, „viteza”, „fisurile” sunt cuvinte sugestive. Ei văd dependențele ca procese situaționale și în interacțiune. Alcoolul și drogurile sunt utilizate deoarece sunt legate de situații care permit producerea dorinței. Acestea schimbă și transformă corpul în moduri care nu cad sub nicio „categorie transcendentală” de cunoaștere. Dependența modifică producția dorinței, iar viața însăși începe să fie redusă la substanță, dând naștere unui anumit mod de comportament, introducând în lume un nou „regim de semne”:

Modificarea percepției; problema este pusă în termeni corecți, deoarece restituie un ansamblu pregnant al „drogului”, la singular, independent de distincțiile secundare (droguri halucinogene sau nu, dure sau ușoare etc.) Toate drogurile privesc, mai presus de orice, vitezele și modificările vitezei. Ceea ce permite descrierea unui asamblaj-Drog, oricare ar fi diferențele dintre speciile de droguri, este existența unei linii de cauzalitate perceptivă care face ca 1) imperceptibilul să fie perceput, 2) percepția să fie moleculară, 3) dorința să filtreze în mod nemijlocit percepția și percepul.²

Deci, dacă luăm în considerare o ontologie cât de cât serioasă, am putea la fel de bine să ne întrebăm ce sunt aceste realități alterate? Sunt doar niște percepții speciale? Au un loc al lor într-o economie a dorinței mai radicală? Care este statutul lor material? Și dacă nu există un subiect în ontologia deleuziană, ce rămâne din etică în cazul consumului și al dependenței?

Aportul psihanalizei în contextul discuției de față este acela de a intui că suntem dependenți în mod primar, de origine și originar. Nu avem cum să supraviețuim fără Celălalt, mama este prima care ne susține în viață. Acestă dependență este totuși una reală, pe când partea interesantă a toxicomaniei și a altor

¹ Gilles Deleuze, Felix Guattari, *Capitalism și schizofrenie 2. Mii de platouri*, trad. Bogdan Ghiu, Ed. ART, București, 2013.

² *Ibid.*, 373.

adicției este că ele privesc mai curând o reacție la instanța Legii, și, ca atare, prima dependență este declinată către o a doua, secundară. Aceasta îl vizează pe tată ca „întruchipare” a Legii, cel care interzice o juisare absolută. Astfel, chiar și sub aspect doar comportamental, dependența privește o abdicare de la imperativul lui „a gândi” și „a dori”. Ceea ce înseamnă, de asemenea, o reconfigurare a conceptelor de „obiect” și „corp” în însăși unitatea lor, întrucât acum obiectul (drogul) trece nemediat prin corp, calmându-i durerile pricinuite de înscrierea inconștientului. Sunt plăceri nemediate de fantasmă, cu o componentă negativă de evitare a disconfortului și a frustrărilor, și una pozitivă, căci medierea directă prin obiect oferă un plus de intensitate și senzațional. Recurgerea la un dispozitiv de intoxicare are rolul unei autoconservări paradoxale. Ambiguitatea *pharmakon*-ului (atât psihotrop-remediu, cât și psihotrop-otrăvă) ne duce cu gândul la geneza unei credințe în farmacologie ca ideologie și instituție, credința într-o atotputernicia substanței, care în fond nu face decât să trateze psihicul ca pe un „organ” divers. Dependența de acest *pharmakon* are ca scop punerea subiectului la adăpost în fața castrării și instituirea lui pe linia „aprovizionării”, unde dependența suplinește lipsa elaborării psihice (cunoaștere, dorință) prin încercarea de a modela un corp separat. Să nu fie acesta analog „corpului fără organe” (CfO), lipsit tocmai de principiul organizării oricărei „legislații” la care fac referire Deleuze și Guattari?

Dependența de droguri poate fi privită și ca o încercare de structurare în travaliul subiectului de a integra principiul realității. Într-un interviu cu J.-P. Lebrun, Charles Melman amintește că dorințele noastre nu funcționează potrivit unor exigențe ale confortului, adaptării, bunăstării, așa cum se așteaptă un „dependent”:

Putem vedea în toate regiunile lumii cum oamenii au căutat mereu să se organizeze într-un fel de închidere confortabilă, construindu-și, de exemplu, o casă bine protejată și încălzită, punându-se la adăpost și, în consecință, la distanță de pericole, întreținând între ei niște raporturi în cadrul cărora relația sexuală a devenit, până la urmă, secundară. Dimpotrivă, dorința poate provoca uneori disconfort maxim. Dacă nu există disconfort, nu există nici dorință autentică. Iar unde nu există disconfort, nu mai există nici „ceea ce trebuie”, nici „cum trebuie să fie”. [...] Suntem, în orice caz, cuplați cu ceea ce ne deranjează. Cu toate astea, toate modurile de organizare umană caută să realizeze entropia maximă... Este limpede că promovarea modernă a confortului, încurajată de știință și potențată de economia piață, reprezintă un fel de apărare împotriva dorinței căci tocmai ea este cea care deranjează, producând cel mai mare disconfort. Într-adevăr, dorința ne tulbură, nu ne dă pace, ne obligă să muncim, să alergăm, să ne deplasăm, să forțăm limitele, să suferim etc. Pe scurt, să trăim pur și simplu. Confortul, în schimb, reprezintă partizanul sedării, al imobilității și imuabilității, el înlocuiește întotdeauna verticalitatea cu decubitul, într-o tăcere care prefigurează moartea, în locul vacarmului vieții.³

³ Charles Melman, *Omul fără gravitate. A juisa cu orice preț*, trad. Dan Radu și Horațiu Trif, revăzută și adnotată de Virgil Ciomoș, ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2012, p. 89.

Cea mai validă întrebare, și una etică în fond, ar fi chestiunea a *cum se trăiește această pulsione de moarte?* De unde și asumarea unui proces al cărui rezultat nu este imediat, decât în cazul scurt-circuitării prin abuz de substanțe. În *Anti-Oedip*⁴ se formulează de pe baze contra psihanalitice astfel de întrebări. Dat fiind titlul grandioasei lucrări *Capitalism și schizofrenie*, ne-am aștepta să asistăm la o „corectură” a „devierii” conceptelor psihanalitice, dar de fapt Deleuze și Guattari urmăresc să se debaraseze strict de înțelegerea negativă a etiologiei bolilor psihice și de criteriile diagnosticării, adesea puse în funcție de „distrugerile” operate în viața psihică a subiectului: disocieri, detașare față de realitate ș.a. Psihanaliza nu poate renunța la această viziune negativă în măsura în care pune toate „patologiile” în legătură cu triangulația tată-mamă-copil din cadrul complexului lui Oedip. Cum se interpretează în nevroză, de exemplu: Ego-ul se supune cerințelor venite din realitate și reprimă pulsunile venite de la Id, pe când în psihoză Ego-ul rămâne sub legătura Id-ului, ducând la o fractură cu realitatea. Problema psihiatriei și psihanalizei este că aceste simptome negative sunt dispersate și nu pot fi totalizate într-o entitate clinică, nu i se poate prescrie un mod propriu de existență, schizofrenia fiind prin natură un sindrom discordant, la fel cum este și corpul drogat:

Corpul drogat ca atribut, ca producția lui de intensități mereu specifice pornind de la Frigul absolut = 0. [...] Problema unei aceleiași substanțe pentru toate substanțele, a unei substanțe unice pentru toate atributele devine: *există un ansamblu al tuturor CfO?* Dar dacă CfO este deja o limită, ce se poate spune despre ansamblul tuturor CfO? Problema nu mai este cea a Unului și a Multiplului, ci aceea a mulțimii de fuziune care depășește efectiv limitele tuturor opozițiilor dintre unu și multiplu. Mulțimea formală a atributelor substanțiale care constituie ca atare unitatea ontologică a substanței. Continuum al tuturor atributelor și genurilor de intensitate sub un același tip de sau atribut. Continuum al tuturor substanțelor în intensitate., dar și al tuturor intensităților din substanță. Continuum neîntrerupt al CfO. CfO, imanență, limită imanență. Drogații, masochiștii, schizofrenii, îndrăgostiții, toate CfO îi aduc omagiu lui Spinoza. CfO este *câmpul de imanență* al dorinței, *planul de consistență* propriu dorinței (acolo unde dorința se definește ca un proces de producție, fără referire la nicio instanță exterioară, lipsă care ar veni să o golească, plăcere care ar veni să o umple).⁵

Astfel că Deleuze și Guattari descriu schizofrenia în termeni pozitivi, nu ca pe ceva care se actualizează ca mod de viață, ci ca procesul vieții ca atare, ridicând-o la nivel cu adevărat transcendent. Diferența dintre schizofrenie ca proces și schizofrenie ca fapt clinic este că acesta din urmă poate cel mult să rezulte dintr-o interpretare întotdeauna doar secundară a unui proces primar. Ceea ce în *Anti-Oedip* era schizofrenie ca proces, în *Mii de platouri* va deveni procesul Vieții ca putere anorganică și impersonală! Iar ca filosofie, sarcina constă în a decupla puterea

⁴ Gilles Deleuze, Felix Guattari, *Capitalism și schizofrenie 1. Anti-Oedip*, trad. Bogdan Ghiu, ed. Paralela 45, Pitești, 2008.

⁵ *Mii de platouri*, trad. cit., p. 204;

aceasta a Naturii, această potență a umanului de producția propriu-zisă a unui individ schizofrenic. Este problema analoagă a lui Burroughs, care se întrebă cum am putea încarna puterea pe care o dau drogurile fără a crea totodată omul dependent? Dacă aceste exemple își iau în serios vocația, este deoarece scopul nu a fost găsirea unui alt *pharmakon* sau prezentarea simptomatologiei a unui stil de viață, ci de a urmări puterea virtuală a unei vieți nonorganice.⁶

În ceea ce privește dependența, întrebarea este „ce e prim?” O reacție chimică naturală sau un proces al dorinței? Teza mea este că la Deleuze și Guattari este vorba despre același lucru, deoarece în ontologia lor, ei se joacă în mod deliberat cu toate acele „straturi” organice auto-poetice care au doar propria lor „expresie”. Este aceeași ontologie estetică pe care o vedem operativă peste tot în operele lor. Chimia și dorința teritorializează și deteritorializează, dar drogurile sunt valabile pentru cauzarea chimică a efectelor, în timp ce dorința pentru cvasi-cauzalitatea dorințelor. Deleuze și Guattari susțin că, asupra chestiunii drogurilor, psihanaliza nu reușește să ofere o idee adecvată a corpurilor reale care acționează. În schimb, se ascunde în spatele unei forme simbolice care ne organizează ideile după un model consecvent de semnificație și inventează o subiectivitate care să răspundă de acele acte (inventează subiectivitatea doar pentru a o inculpa). Dar, în cazul anumitor droguri, dorința ocolește o ordine simbolică și investește direct percepția și perceptul. Devine productivă de la sine.

O investigație farmacologică relevă consecințele sociale și politice reale, cum ar fi faptul că indivizii sunt organizați în societăți vii, iar drogurile pot intra într-o societate pentru a efectua o schimbare a compoziției, fie prin adăugarea de noi relații, fie prin determinarea descompunerii relațiilor existente, după cum bine știu toți dependenții. Există, de asemenea, o armată de „specialiști” care să spună ce înseamnă sănătatea bună, pentru a proteja de o deteritorializare pe care toxicomanii o aduc asupra societății.

Dar faptul că dorința devine autonomă nu este un lucru caracteristic doar persoanelor care abuzează de substanțe. Dependența apare ori de câte ori dorința este investită direct pe o zonă de intensități. Bulimicii, anorexicii, masochiștii și sadicii sunt, toți, dependenți. Ei seamănă mai mult cu niște CfO decât cu figuri subiective, și demonstrează că adicția se poate instala fără substanțe chimice. Deoarece „corpurile fără organe” se experimentează reciproc în termeni de obiecte parțiale, în funcție de capacitățile, viteza și fisurile lor, și nu din punctul de vedere al dorinței ca atare, putem spune că de la „subiectivitate” ajungem la intensitate impersonală. Acest lucru are o singură măsură, și anume, actualizarea retrospectivă: orice dependent știe că a fost într-un timp virtual, ridicol de calculat, măsurat în eoni! Ne putem întreba deci unde este locul subiectului, al identității? Pentru Deleuze și Guattari subiectul nu este nimic mai mult decât un mod particular în care corpurile au devenit organizate și stratificate în lumea socială post-iluministă. Pentru a înțelege corpul „uman”, *socius*-ul reduce

⁶ „Nu avem pretenția de a stabili un nou pol naturalist al schizofreniei. Ceea ce schizofrenul trăiește în mod specific, generic, nu este cătuși de puțin un pol specific al naturii, ci natura ca proces de producție”, în *Anti-Oedip*, trad. cit., p. 7.

complexitatea și haosul unei multiplicități în continuă schimbare la categorii de sens și constante semnificante. Corpurile devin ordonate și delimitate conform presupuzițiilor ierarhice binare: om/animal, bărbat/femeie, sănătos/nesănătos, legal/criminal, hetero/gay, curat/drogat. Teza lui Deleuze și Guattari este că, de fapt, corpurile tind să-și dorească propria ordine și organizare; își fac propriile mișcări spre stratificare și limitare, propria strategie de a spune „Eu” în interacțiunea cu lumea socială, iar nicio identitate nu este pentru totdeauna stabilă. Am putea spune că „dependentul” este o configurație, un avatar al subiectivității care apare sub regimul consumerismului capitalist, agentul lui cel mai impersonal. Pe de altă parte, adicția poate fi privită tocmai ca rezistență la acest consumerism, consum contrapus consumului, o adevărată butadă cvasi-dialectică validă pentru epoca noastră.

Deci, și ca un imperativ etic minim, ar trebui să acceptăm ambiguitatea dintre consum (pe care am pus-o în categoria chimică) și dependență (dorința ca dorință pură). Amândouă propun o „linie de fugă”, doar că nu știm care este mai „autentică”:

Două lucruri trebuie distinse, în mod abstract: domeniul experimentării vitale și domeniul experimentării mortale. Experimentarea vitală are loc atunci când un proces te apucă, preia controlul asupra ta, stabilind din ce în ce mai multe conexiuni și te deschide spre conexiuni. Acest tip de experiment poate implica un fel de autodistrugere. Poate avea loc cu produse simple, de început: tutun, alcool, droguri. Nu este suicid, atâta timp cât fluxul distructiv nu se reduce la sine, ci servește la conjugarea altor fluxuri, indiferent de pericol. Întreprinderea sinucigașă apare atunci când totul se reduce la acest flux singur: lovitura mea, călătoria mea, paharul meu. Este contrariul conexiunii.⁷

Este mai bine să consumi droguri și să nu regreți, decât să ai pasiuni triste, spun Deleuze și Guattari. Totuși, singura întrebare filosofică adevărată este aceasta: când trecem de la experimentarea vitală la întreprinderea suicidală? Când se produce trecerea de la chimie la dorință și, dincolo de aceasta, la acest câmp al individualizării impersonale? Un lucru este cert: evenimentele nu au cauze externe (chimia e cauza, dorința evenimentul), dar acest lucru nu rezolvă niciuna dintre ambiguitățile pe care am încercat să le speculăm. În cele din urmă, este chiar o alegere între hrană sau frustrare, în condițiile în care oricât ai consuma, oricât ai intra într-un mecanism de repetiție, chimia este mai puternică, fiindcă orice creier va încerca să te aducă la homeostazie. Opiniile tale devin irelevante în fața programării evolutive. Adicția demonstrează, totuși, că repetiția e mai puternică decât această „anihilare” chimică, dar tot ea ne „anihilează” cu totul. Cu toate acestea, după încercarea de a descoperi cadrul interior al unor astfel de stiluri de viață posibile, Deleuze și Guattari ajung la concluzia că intoxicația cea mai bună este abținerea, iar nivelul cel mai înalt de intoxicație este atins de „îmbătarea cu apă chioară”⁸. Adicția are ca efect confuzia planurilor, când de fapt planul este cel care trebuia să-și

⁷ Gilles Deleuze, *Two Regimes of Madness. Texts and Interviews 1975-1995*, trad. Ames Hodges & Mike Taormina, ed. Semiotext(e), 2007, p. 154 (traducere proprie).

⁸ Cf. *Mii de platouri*, trad. cit, p. 378.

distileze propriile droguri, rămânând stăpân peste vitezele și pragurile sale. Critica lui Deleuze și Guattari vizează obsesia de a reveni constantă la zero, la a mai articula odată ce este *tabula rasa*, așa cum și drogatul vrea ZERO Absolut. Calea pe care o recomandă, însă, nu este revenirea la nimic, ci mai degrabă a relua și a rectifica de undeva de la mijloc, pentru a propune noi „bifurcații”, noi disjunții creative.

BIBLIOGRAFIE

- Deleuze, Gilles, *Two Regimes of Madness. Texts and Interviews 1975-1995*, trad. Ames Hodges & Mike Taormina, Ed. Semiotext(e), 2007.
- Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *Capitalism și schizofrenie 1. Anti-Oedip*, trad. Bogdan Ghiu, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008.
- Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *Capitalism și schizofrenie 2. Mii de platouri*, trad. Bogdan Ghiu, Ed. ART, București, 2013.
- Melman, Charles, *Omul fără gravitate. A juisa cu orice preț*, trad. Dan Radu și Horațiu Trif, revăzută și adnotată de Virgil Ciomoș, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2012.